

วิธีการผลิตแบบไร่หมุนเวียน ของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

The rotational farming Production Method of
Karen Community in the area of Tambon Mae
Waluang Tha Song Yang District, Tak Province

ธีรศิลป์ กันธา¹

Teerasin Kanta

นิพิฐพนธ์ ฤชา²

Nipitpon Ruecha

อังคณา ตาเสนา³

Angkana Tasena

มัลลิกา ทองเอม⁴

Manliga Thong-em

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการผลิตแบบไร่หมุนเวียนของชุมชนกะเหรี่ยง ในพื้นที่ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากซึ่งเป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 คน โดยใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อย(Focus group) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัย (Analytic Induction) ผลการวิจัยพบว่าวิธีการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนนั้นจะเริ่มทำกิจกรรมในพื้นที่ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์และไปสิ้นสุดในเดือนธันวาคมของทุกปี และในการทำกิจกรรมในไร่หมุนเวียนนั้นจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ ตลอดระยะเวลาในการทำไร่

1,3,4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจักษ์มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด

2 อาจารย์ ประจักษ์มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด

หมุนเวียน รวมถึงการผลิตในไร่หมุนเวียนนั้นนอกจากจะปลูกข้าวเป็นหลักแล้วยังมีการปลูกพืชอาหารชนิดอื่นๆ ที่มีความหลากหลายอยู่ในพื้นที่ไร่หมุนเวียนเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือนอีกด้วย

คำสำคัญ: ไร่หมุนเวียน ชุมชนกะเหรี่ยง

Abstract

The objective of this research was to study the rotational farming production method of the Karen community in Mae Waluang Sub-district, Tha Song Yang District, Tak Province. This study was qualitative research. Data were collected from 10 informants by using a focus group interview and analyzed by analytic induction. The results found that the rotational farming of this community annually began from February to December. Besides, there were activities related to traditions, culture and beliefs. Throughout the period of the rotational farming including the rice cultivation and production, the community also grew other food crops that were diverse in the area of shifting cultivation fields for utilization in households as well.

Keywords: rotational farming , Karen community

บทนำ

ภายใต้สังคมแห่งโลกในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการเกษตร ที่มีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบในการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเกษตรแบบทุนนิยมที่เน้นให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในยุคปัจจุบัน

ไร้หมุนเวียนเป็นรูปแบบการจัดการพื้นที่เกษตรอย่างหนึ่ง ที่อาศัยภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชนเผ่ากะเหรี่ยง โดยมีเป้าหมายที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ ตามที่ กฤษณา บุญชัย (2559, หน้า 144-145). ได้อธิบายว่าไร้หมุนเวียนเป็นระบบวนเกษตร อีกอย่างหนึ่งที่ใช้พื้นที่ในระยะสั้นและปล่อยพักฟื้นในระยะยาว เพื่อที่จะรอให้ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์แล้วจึงกลับมาทำในที่เดิม โดยไร้หมุนเวียนนั้นไม่ใช่เป็นแค่พื้นที่ผลิตอาหาร แต่ยังเป็นพื้นที่แฝงไปด้วยคติแนวคิดในเรื่องของวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม และระบบการผลิตเชิงศีลธรรม นอกจากนี้แล้ว ญัฐรดา วงษ์นายะและคณะ (2563, หน้า 69-70). ยังได้ชี้ให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงนั้นจะพึงพาป่าในการดำรงชีวิต เป็นที่อยู่ที่พัก โดยมีความเชื่อ วิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีการใช้ประโยชน์จากป่าด้วยความเคารพและเกื้อกูลธรรมชาติ แต่จากการศึกษาของ ไพสิฐ พาณิชย์กุลและคณะ (2560, หน้า 15). พบว่าชุมชนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ร้อยละ 54 ยังคงทำไร้หมุนเวียนเป็นวิถีหลัก โดยเฉพาะการปลูกข้าว รองลงมาร้อยละ 32 เป็นชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงวิถีไร้หมุนเวียนไปสู่การเกษตรเชิงเดี่ยว และร้อยละ 15 เป็นชุมชนที่ไม่ได้ทำไร้หมุนเวียนอีกต่อไป จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าสถานการณ์การดำรงอยู่ของระบบไร้หมุนเวียน กำลังถูกคุกคามด้วยวิถีการเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลเสียต่อการหายไปของระบบไร้หมุนเวียน รวมถึงวิถีวัฒนธรรมการผลิตเพื่อยังชีพของชนเผ่ากะเหรี่ยง

ดังนั้นงานวิจัยเรื่องนี้จะเป็นการศึกษาถึงวิถีการผลิตแบบไร้หมุนเวียนของชุมชนกะเหรี่ยง โดยทำการศึกษาในพื้นที่ของ ตำบลแม่หวลวง อำเภอลำปาง จังหวัดตาก ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งของจังหวัดตากที่มีชุมชนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ทำไร้หมุนเวียนเป็นวิถีหลัก โดยจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของความยั่งยืนในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการผลิตแบบไร้หมุนเวียน ของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Quantitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 10 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่วะหลวง อำเภอ ท่าสองยาง จังหวัดตาก ประกอบไปด้วย

1.1 กลุ่มผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของชนเผ่า

1.2 กลุ่มผู้นำทางสังคม ได้แก่ ผู้นำชุมชน 2 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถในเชิงบริหารชุมชน และสามารถประสานงานกับองค์กรภายนอก

1.3 ผู้แทนกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ 5 คน ซึ่งจะเป็นกลุ่มที่จะต้องทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาของชนเผ่า

2. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการทำไร้หมุนเวียนของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลได้แก่ ปฏิทินฤดูกาลทำไร้หมุนเวียน ปฏิทินวัฒนธรรมในไร้หมุนเวียน และปฏิทินการปลูกพืชในไร้หมุนเวียน

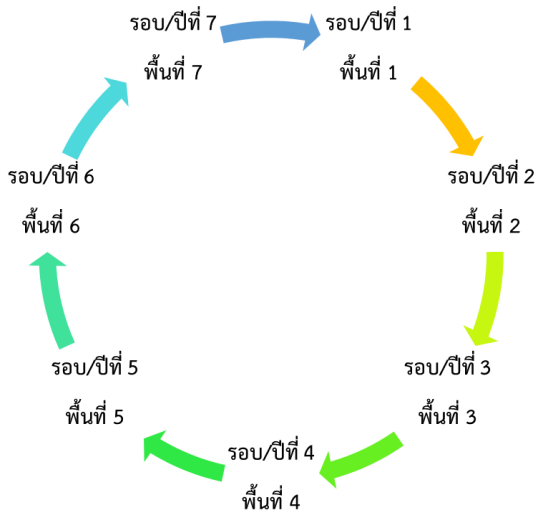
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จะใช้วิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการทำไร้หมუნเวียนของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ของ ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ผลวิจัยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นกระบวนการทำไร้หมუნเวียน และลักษณะที่สองคือกิจกรรมภายในไร้หมუნเวียน ซึ่งอธิบายได้ตามประเด็นต่อไปนี้

1. กระบวนการทำไร้หมუნเวียน ในพื้นที่ตำบลแม่วะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก เป็นการผลิตแบบเพื่อการยังชีพ โดยจะผลิตข้าวเป็นหลัก และจะปลูกพืชอาหารร่วมกันในไร้หมუნเวียนนั้นด้วย ซึ่งในพื้นที่ไร้หมუნเวียนนั้นจะมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของไร้หมუნเวียนเป็นการเฉพาะ และจะไม่มีใครเป็นเจ้าของหลัก แต่ชุมชนจะเป็นเจ้าของ และคนในชุมชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ โดยอาศัยการเจรจาพูดคุยกันในชุมชน และเมื่อตกลงจะใช้พื้นที่แล้วก็จะใช้แรงงานในครัวเรือนรวมทั้งการใช้วิธีการลงแขกของคนในชุมชนเพื่อจัดการกับพื้นที่ สำหรับในการบริหารจัดการไร้หมუნเวียนนั้นจะอาศัยภูมิปัญญารวมทั้งวัฒนธรรมชุมชน เข้าไปเป็นตัวหนุนเสริม เพื่อให้การดำเนินการของกิจกรรมในไร้หมუნเวียนมีความเข้มแข็ง โดยลักษณะของการหมუნเวียนในการทำไร้นั้น จะมีการหมუნเวียนพื้นที่แล้วทำกิจกรรมการผลิตในระยะสั้นโดยมีระยะเวลา 1 ปี และเมื่อครบ 1 ปีแล้วถือว่าเป็นรอบที่ 1 แล้วจะปล่อยให้พื้นที่ได้มีการพักฟื้นให้เกิดความอุดมสมบูรณ์จากซากพืชซากสัตว์ที่ได้ถูกปล่อยให้ย่อยสลายตามธรรมชาติ และจะย้ายพื้นที่ไปทำอีกพื้นที่หนึ่ง โดยหมუნเวียนพื้นที่ทำไร้ไปจนครบ 7 ปี หรือ 7 รอบ แล้วจะกลับมาทำในพื้นที่เดิมในรอบที่ 1 อีกครั้งหนึ่ง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การหมุนเวียนใช้ประโยชน์จากที่ดินของไร่หมุนเวียน

ภาพที่ 2 ไร่หมุนเวียนในช่วงที่ทำการใช้ประโยชน์

ภาพที่ 3 ไร่หมุนเวียนในช่วงที่มีการพักฟื้น

2. กิจกรรมในไร่หมุนเวียนนั้นจะมีทั้งกิจกรรมที่เป็นภาคการเกษตร และกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมเกษตร ซึ่งจะดำเนินกิจกรรมควบคู่กันไป โดยเป็นการนำเสนอเพื่อชี้ให้เห็นถึงกิจกรรมในรอบ 12 เดือน ดังนี้

เดือนมกราคม จะไม่ทำกิจกรรมในพื้นที่ไร่หมุนเวียน

เดือนกุมภาพันธ์ ทำการสำรวจพื้นที่และทำการแผ้วถางเพื่อเตรียมทำไร่หมุนเวียน ซึ่งจะเริ่มกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกษตรโดยการทำพิธีขอขมาและบอกกล่าวเจ้าที่เพื่อทำแผ้วถางพื้นที่

เดือนมีนาคม เมื่อทำการแผ้วถางไร่เสร็จแล้วจะปล่อยให้เศษไม้และใบไม้ที่ตัดไว้ ให้ตากแดดจนแห้งเพื่อรอการเผาต่อไป

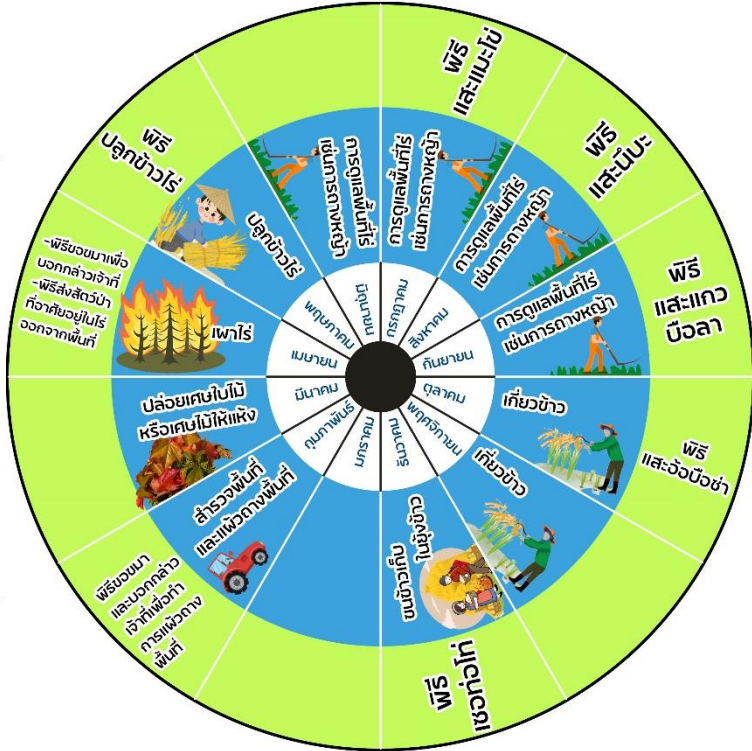
เดือนเมษายน จะทำการเผาไร่เพื่อป้องกันวัชพืชและเป็นการเตรียมหน้าดินให้เหมาะกับการปลูกพืช รวมทั้งจะทำการเก็บเศษไม้ที่เผาไม่หมดออกจากพื้นที่ไร่หรือนำเศษไม้ไปทำเป็นรั้วเพื่อกันสัตว์เลื้อยเข้ามาทำลายผลผลิตในไร่ และในเดือนนี้จะทำพิธีขอขมาเพื่อบอกกล่าวเจ้าที่ รวมทั้งพิธีส่งสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในไร่ออกจากพื้นที่ที่จะทำไร่หมุนเวียน ซึ่งจะเป็นการป้องกันสัตว์ป่าจากการเผาไร่

เดือนพฤษภาคม จะเป็นช่วงที่เริ่มทำการปลูกข้าวไร่ โดยการหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวลงในหลุม ซึ่งพันธุ์ข้าวที่ปลูกนั้นจะเป็นพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน ได้แก่ ข้าวปือทอละ และจะทำพิธีปลูกข้าวไร่เพื่อบอกกล่าวเจ้าที่ในไร่ของตนเอง

เดือนมิถุนายน - เดือนกันยายน จะเป็นกิจกรรมเพื่อการดูแลพื้นที่ไร่ เช่นการถางหญ้า เป็นต้น ซึ่งในช่วงนี้จะมีการทำพิธีกรรมทางวัฒนธรรมได้แก่ พิธีสะและแม่โข่ (พิธีทำขวัญข้าวครั้งแรก) ซึ่งจะจัดในเดือนกรกฎาคม และในเดือนสิงหาคมจะมีพิธีสะเนิบะ (พิธีไหว้เจ้าที่ไร่หมุนเวียน) ส่วนพิธีสะแกวบือลา (พิธีเรียกขวัญข้าว) จะจัดในเดือนกันยายน

เดือนตุลาคม - เดือนพฤศจิกายน จะเป็นช่วงเก็บเกี่ยวข้าวโดยการเอามือช่วยกันเกี่ยว และจะทำพิธีสะอ้อบือซ่า (พิธีกินข้าวครั้งแรกในไร่)

เดือนธันวาคม จะเป็นการขนข้าวเพื่อนำกลับไปเก็บในยุ้งข้าว และจะทำพิธีเซอท่อโท่ (พิธีส่งเจ้าที่)

ภาพที่ 4 ปฏิทินฤดูกาลและปฏิทินวัฒนธรรมในไร่หมุนเวียน

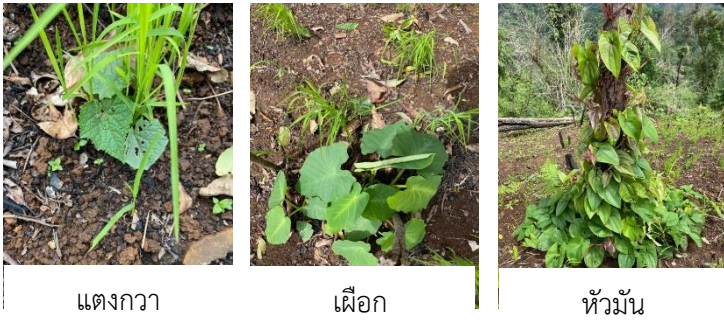
นอกจากในพื้นที่ไร่หมุนเวียน จะปลูกข้าวเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนแล้ว ในพื้นที่ไร่หมุนเวียนยังมีการปลูกพืชอาหาร หรือพืชผักสวนครัวที่ใช้บริโภค ภายในครัวเรือนควบคู่ไปด้วย โดยในอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีการปลูกพืชอาหาร หรือพืชผักสวนครัวที่หลายหลาย ในพื้นที่ไร่หมุนเวียนของตนเองตามช่วงเวลา ต่างๆ ดังแสดงได้ในตารางที่ 1 และ 2

ตารางที่ 1 ปฏิทินการปลูกพืชในไร่หมุนเวียน

เดือน	พืชที่ปลูก
เมษายน	ผัดกาด(เต๋อปะโตะ) มันดำ(หน้อยชู) ข้าวโพด(ปือเค) มันสำปะหลัง(โปะเก้) ฟักทอง(ลูเค) มะเขือ(เตอกอชะ) มะระ(ชอคาชะ) ถั่วพู(บอบะหวิ) ขมิ้น(เต๋อยอ) ชিং(เต๋อเอ) มันเทศ(หน้อยงอ) กระจับแดง(แบชี)
พฤษภาคม	พริก(โมกิชะ) ผักชี(หุพูโพ) ผักอีหลิ่ง(น่อเก๋อห่ว) เผือก(คี่) ฟักเขียว(ลูชะ) แตงกวา(ดีควา) มะเขือเปราะ(เต๋อก่อจ้อก) งาขาว(นีโซ) งานดำ(นีโซชู) แตงเปรี้ยว(ดีชี)
มิถุนายน	ตะไคร้(น้อห่วโม)

ตารางที่ 2 ปฏิทินเก็บเกี่ยวพืชในไร่หมุนเวียน

เดือน	พืชที่เก็บเกี่ยว
มิถุนายน	ผัดกาด(เต๋อปะโตะ)
กรกฎาคม	ผักชี(หุพูโพ) ผักอีหลิ่ง(น่อเก๋อห่ว) ข้าวโพด(ปือเค) มะระ(ชอคาชะ) ถั่วพู(บอบะหวิ)
กันยายน	ฟักทอง(ลูเค) ฟักเขียว(ลูชะ) แตงกวา(ดีควา)
ตุลาคม	มันสำปะหลัง(โปะเก้) มะเขือ(เตอกอชะ)
ธันวาคม	มันดำ(หน้อยชู) เผือก(คี่) มันเทศ(หน้อยงอ) งาขาว(นีโซ) งานดำ(นีโซชู)

ภาพที่ 5 ตัวอย่างพืชอาหารที่ปลูกในไร่หมุนเวียน

ไร่หมุนเวียนซึ่งถือว่าเป็นความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน และของชุมชน โดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นพืชที่ชาวกระเหรี่ยงให้ความสำคัญ โดยที่จะเก็บข้าวที่ได้ปลูกในไร่หมุนเวียนของตนเอง รวมทั้งพืชผักสวนครัวไว้บริโภคภายในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนกันในชุมชนเท่านั้น แต่ในปัจจุบันได้มีการนำเอาผลผลิตที่เกิดขึ้นในไร่หมุนเวียนของตนเอง ออกมาขายภายนอกมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากในเรื่องของเศรษฐกิจและการใช้จ่ายภายในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตามแล้วจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของไร่หมุนเวียนบางส่วนไปเป็นพื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว และพื้นที่ไร่หมุนเวียนบางส่วนถูกหน่วยงานภาครัฐเข้ามากำกับเพื่อไม่ให้ขยายพื้นที่ในการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาสำคัญอันจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังตัวแทนของกลุ่มเยาวชนกล่าวว่า

“...ทุกวันนี้ไร่หมุนเวียนของเรายังทำอยู่ แต่มีปัญหาว่าอุทยานเขาอยากให้เราลดรอบการปลูกจาก 7 รอบเหลือ 4 รอบ มันเลยทำให้พื้นดินขาดความอุดมสมบูรณ์มีผลต่อผลผลิตในไร่หมุนเวียน...” (ศุภกิจ มรดกบรรพต, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2564)

อภิปรายผล

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าวิถีการผลิตแบบไร่หมุนเวียนนั้น เป็นระบบการผลิตที่เน้นการพึ่งพาตนเอง โดยการผลิตในลักษณะนี้จะเป็นวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงที่มีการพึ่งพาตนเองเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งเป็นไปตามหลักการพึ่งพาตนเองที่สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ม.ป.ป., หน้า 15-17). ได้อธิบายว่าการพึ่งพาตนเองนั้นเป็นการดำรงชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) โดยมีหลักการพึ่งตนเอง 5 ประการคือ (1) การพึ่งพาด้านจิตใจ โดยจะต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งและมีจิตสำนึกที่ดี ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมในไร่หมุนเวียนนั้น จะมีการเสริมความเข้มแข็งทางด้านจิตใจผ่านพิธีกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน (2) การพึ่งพาด้านสังคม ซึ่งจะเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคม โดยที่ในการทำไร่หมุนเวียนนั้นจะเป็นการร่วมมือกันและช่วยเหลือกันของคนในชุมชนผ่านระบบที่เรียกว่าลวงแขก รวมทั้งการที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของชุมชนเพื่อทำไร่หมุนเวียนก็ต้องผ่านระบบของการยอมรับทางสังคมในชุมชนเช่นกัน (3) การพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ให้ความสำคัญกับการใช้และจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างรอบคอบและคุ้มค่า นั้น ในการทำไร่หมุนเวียนจะเห็นได้ว่าจะไม่ได้ปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว แต่จะปลูกพืชอาหารร่วมไปด้วยซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างคุ้มค่า (4) การพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี เป็นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ ซึ่งในการทำไร่หมุนเวียนนั้น จะใช้เทคโนโลยีอย่างง่ายซึ่งสอดคล้องกับพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลและมีต้นทุนที่ต่ำ เช่น ใช้มีด ขวาน เลื่อย ในการตัดฟันเพื่อแผ้วถางไร่ หรือใช้จอบ เสียม ในการขุดหรือเจาะหลุมเพื่อปลูกข้าว (5) การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการรู้จักพออยู่พอกินตามสภาพ ซึ่งในประเด็นนี้จะค่อนข้างที่จะเห็นได้ชัดเพราะการทำไร่หมุนเวียน จะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารโดยภายในไร่หมุนเวียนจะประกอบไปด้วยพืชพันธุ์ต่างๆ มากมายที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ ทำให้เกิดการลดรายจ่ายของครัวเรือน ซึ่งยังสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องของความยั่งยืนที่ ชาญชัย จิตร เหล่าอาพร และคณะ (2564, หน้า 90-91). ได้อธิบายใน 3 ประเด็นคือ

ประเด็นเรื่องของสังคมโดยเฉพาะในเรื่องวัฒนธรรม ซึ่งในไร่หมุนเวียนมีการใช้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม มาเป็นสื่อกลางในการดำเนินกิจกรรมภายในไร่ หมุนเวียน ในประเด็นเรื่องของเศรษฐกิจที่ต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำ รายได้ให้เหมาะสม ซึ่งในการทำไร่หมุนเวียนนั้นน่าจะไม่ง้อให้เกิดรายได้ที่เป็น ตัวเงินมากนัก เพราะเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อผลผลิตมี จำนวนมากเกินกว่าที่จะบริโภคภายในครัวเรือนแล้ว ก็สามารถนำไปจำหน่ายได้ และประเด็นสุดท้ายประเด็นในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ในการทำไร่หมุนเวียนนั้น จะคำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อซึ่งมีความ ผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้แล้วการผลิตตามไร่หมุนเวียนยัง สอดรับการแนวคิดในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่ง รัชชกร ณภาพร พิพัฒน์ (2563, หน้า 47). ได้อธิบายถึงองค์ประกอบที่สำคัญของความมั่นคง ทางอาหารว่ามี 4 องค์ประกอบ คือ การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพด้านอาหาร ซึ่งในการผลิตใน ไร่หมุนเวียนนั้นในประเด็นของการมีอาหารที่เพียงพอ จะเป็นประเด็นที่เห็นได้ เป็นรูปธรรมมากที่สุด เพราะจะเน้นการปลูกพืชที่เป็นอาหารเพื่อให้สามารถ เลี้ยงคนในครัวเรือนได้อย่างเพียงพอ ในประเด็นการเข้าถึงอาหารจะเห็นได้ว่า พืชอาหารที่ปลูกในไร่หมุนเวียน จะมีหลากหลายและสามารถที่จะเก็บมา บริโภคได้เกือบตลอดทั้งปี ในประเด็นการใช้ประโยชน์จากอาหารในประเด็นนี้ จะเป็นเรื่องของการได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมี ทำให้สุขภาพ ร่างกายดี และในประเด็นในเรื่องของการมีเสถียรภาพด้านอาหารนั้นจะเห็นว่า การทำไร่หมุนเวียนนั้นมีความเสี่ยงในเรื่องของการขาดแคลนอาหารน้อยมาก เพราะว่าเป็นการปลูกพืชอาหารแบบผสมผสาน ทำให้เกิดความหลากหลายของ อาหาร

ส่วนในเรื่องของวัฒนธรรมจะเห็นได้ว่า ในการทำไร่หมุนเวียนนั้นจะมีความ เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชุมชนในทุกขั้นตอน ซึ่งกิจกรรมเกี่ยวกับ วัฒนธรรมความเชื่อในไร่หมุนเวียนนี้จะเป็นการทำเพื่อเป็นการบอกกล่าวสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ ให้ช่วยดูแลพืชผลในไร่ และขอให้เพิ่มผลผลิตในไร่ของตนเอง ทั้งนี้ ด้วยวิถีชีวิตของคนในชุมชนกะเหรี่ยงนั้น ส่วนใหญ่จะพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก

เพราะเชื่อว่าธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้ทั้งคุณประโยชน์เมื่อทำดีและให้โทษเมื่อทำไม่ดี ดังคำสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านบางตอนทีกล่าวว่

“...พวกเรายังนับถือผีอยู่ เพราะเชื่อว่าผีจะช่วยให้เราทำงานในพื้นที่ของไร่หมุนเวียนได้ และให้มีผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์...” (พะเกเก วนาอาานนท์, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2564)

รวมทั้งการจะทำกิจกรรมใดๆ ในพื้นที่ไร่หมุนเวียนนั้นก็จะเป็นการสื่อถึงการเคารพธรรมชาติ อย่างเช่นในช่วงก่อนที่จะมีการเผาไรเพื่อทำการปรับพื้นที่นั้นก็จะทำพิธีส่งสัตว์ที่อาศัยอยู่ในไร่ออกไปเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้สัตว์เหล่านั้นถูกไฟครอกเสียชีวิต ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องของนิเวศวัฒนธรรมของ สามารถ ใจเตี้ย (2560, หน้า 64-65). ที่ได้อธิบายว่าคนในชุมชนท้องถิ่นจะมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งต่างๆ ในลักษณะดังนี้ ลักษณะคนกับคนซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงของญาติพี่น้อง ลักษณะคนกับธรรมชาติซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ และลักษณะสุดท้ายเป็นลักษณะคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งคนนั้นเชื่อว่าป่าไม้นั้นเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยความสัมพันธ์นี้จะป็นในลักษณะเชิงต่อรอง แลกเปลี่ยน และร้องขอให้สิ่งเหนือธรรมชาติมาช่วยเหลือ นอกจากนี้แล้วยังสอดคล้องกับการศึกษาของ หทัยชนก คะตะสมบูรณ์ (2564, หน้า 228). ที่เห็นว่ากระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนนั้นเป็นการประยุกต์ใช้ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเข้ามา เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า โดยสร้างความเชื่อว่า “ป่าศักดิ์สิทธิ์” เพื่อปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้กับคนในชุมชน

อีกประเด็นหนึ่งที่พบในงานวิจัยนี้คือในเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่ในการทำไร่หมุนเวียนนั้น จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมการผลิตและการบริโภคของคนในครัวเรือน โดยรูปแบบในการผลิตในไร่หมุนเวียนนั้น ครัวเรือนจะเป็นหน่วยการผลิตที่สำคัญ ซึ่งมีศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตทางเศรษฐศาสตร์ได้แก่ ที่ดิน ทุน แรงงาน และการบริหารจัดการที่มีอยู่ ครัวเรือน มาประกอบกันเพื่อจะสร้างผลผลิตสำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน หรือแลกเปลี่ยนผลผลิตกันภายในชุมชน รวมไปถึงการจำหน่าย

สู่ตลาดภายนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนของ ศิริพร สัจจามันท์. (ม.ป.ป.). ที่อธิบายว่าเศรษฐกิจชุมชนเป็นกิจกรรมทาง เศรษฐกิจที่มีครัวเรือนเป็นหน่วยการผลิต โดยที่แรงงานของครัวเรือนจะเป็น ปัจจัยที่สำคัญที่สุด ซึ่งเศรษฐกิจชุมชนนั้นเป็นแนวคิดที่ให้ชุมชนสามารถดำรง อยู่ได้ภายใต้สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2554, หน้า 42). ที่เห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนนั้นจะให้ความสำคัญกับหน่วยผลิตในระดับ ครัวเรือน โดยใช้แรงงานที่อยู่ในครัวเรือนนั้นเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เพื่อทำ การผลิตให้สามารถอยู่รอดได้ก่อน โดยการพึ่งพาอาศัยปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มา ช่วยสนับสนุนในการผลิต เมื่อสามารถผลิตให้อยู่รอดได้แล้วจึงทำการตลาด โดยที่ใช้ตลาดใกล้เคียงก่อนแล้วค่อยขยายตลาดให้กว้างมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงขอให้เสนอแนะในการวิจัยเพื่อ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เนื่องจากพื้นที่ไร่มุมนเวียนซึ่งเป็นพื้นที่ทำกินของชุมชน เป็นพื้นที่ ส่วนรวมคนในชุมชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ โดยอาศัยการตกลงกันของ คนในชุมชนเพื่อเลือกพื้นที่ในการทำไร่มุมนเวียน ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบในการ ดำรงวิถีชีวิตและการปฏิบัติตามจารีตวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน แต่เนื่องจากสถานการณ์ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะในเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ในการดำรงวิถี แบบเดิมอาจจะถูกสังคมกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำลายธรรมชาติทั้งที่มีที่อยู่อาศัยและ วิถีชีวิตที่เกื้อกูลกับธรรมชาติ ดังนั้นการขับเคลื่อนของชุมชนในเรื่องของ นโยบายจัดสรรที่ดินในรูปแบบ “ธนาคารที่ดินและโฉนดชุมชน” น่าจะเป็น ประโยชน์ต่อการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนกับการอนุรักษ์ธรรมชาติได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

สิ่งที่ควรเพิ่มเติมในการดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไปควรจะศึกษาใน เรื่องของ การศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทำกินรายครัวเรือนและ

จัดระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ รวมทั้งการศึกษาในเรื่องของการจัดการความรู้ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับพื้นที่ทำกิน เป็นต้น

บทสรุป

ไร่หมุ่นเวียนถือว่าเป็นวิถีในการผลิตอย่างหนึ่งของชุมชนกะเหรี่ยง ซึ่งในวิถีการผลิตนั้นจะสอดแทรกในเรื่องของดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ โดยผ่านรูปแบบของพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชน นอกจากนี้แล้วไร่หมุ่นเวียนยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน โดยอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง

บรรณานุกรม

กฤษฎา บุญชัย. (2559, พิเศษ). ไร่หมุ่นเวียน สิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อความเป็นธรรมทางนิเวศและสังคม. *วารสารพัฒนาสังคม*, 18(ฉบับพิเศษ), 137-155.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2554). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ชายชัย จิตรเหล้าอาพร จิตาภา ถิรศิริกุล และสกล สุขเสริมส่งชัย. (2564, กันยายน-ธันวาคม). การพัฒนาที่ยั่งยืนและการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลก. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ*, 2(3), 77-93.

ณัฐรดา วงษ์นายะ ธภัทร มณีรัตน์ และสุระชัย โภคะมณี. (2563, ตุลาคม-ธันวาคม). การอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายของแหล่งอาหาร และพันธุ์พืชสมุนไพรของชุมชนกะเหรี่ยงในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร. *สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.)*, 26(4), 56-71.

พะเกเก วนาอานนท์. (20 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์.

ไพสิฐ พาณิชย์กุลและคณะ. (2560). รายงานฉบับย่อโครงการวิจัยเรื่องสิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง(ปกากะญอ) กับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษไร่หมุ่นเวียนในพื้นที่ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหา

- ข้อพิพาท กรณีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าภาคเหนือ. สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. รัชกรณ์ นภาพรพิพัฒน์. (2563, กุมภาพันธ์-พฤษภาคม). มุมมองความมั่นคงทางอาหาร. **วารสารมุมมองความมั่นคง**, ฉบับที่ 3, 43-50.
- ศิริพร สัจจานันท์. (ม.ป.ป.). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน**. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 6, 2564 จาก <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-01.html>
- ศุภกิจ มรดกบรรพต. (20 พฤศจิกายน 2564). **สัมภาษณ์**. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (ม.ป.ป.). **เศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต**. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 6, 2564, จาก <http://www.rdpb.go.th/th/Download/หนังสือเศรษฐกิจพอเพียง-c121/เศรษฐกิจพอเพียง-ปรัชญาชี้แนวทางการดำรงชีวิต-60-ปี--v9106>
- สามารถ ใจเตี้ย. (2560, พฤษภาคม - สิงหาคม). นิเวศวัฒนธรรมชุมชนล้านนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. **วารสารมนุษยศาสตร์(มสส)**, 15(2), 59-65.
- หทัยชนก คะตะสมบุรณ์. (2564, มิถุนายน). ชุมชนต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านสวนพลู-พุดต่อ ตำบลทัพหลวง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, 6(6), 222-237.